

УДК 159.923:364.14:303.723

DOI <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.5-1.4>**Н. В. Каргіна**кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри практичної психології
Одеський національний морський університет

ПАТЕРНИ РИС ОСОБИСТОСТІ, СХИЛЬНИХ ДО ПЕРЕЖИВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ РІЗНОГО СТУПЕНЯ

У статті розкриваються можливості вивчення такого складного та багатогранного феномену, як психологічне благополуччя та розгляд його основних властивостей. У науковий обіг цей феномен увійшов у другій половині минулого століття і сьогодні набуває особливого значення для вітчизняної психологічної науки. Психологічне благополуччя розглядається як складне психічне утворення, яке проявляється у переживанні змістовної наповненості та цінності життя, відчутті задоволення життям і собою, досягненні актуальних мотивів і потреб особистості у перспективі соціально значущої мети та позитивній оцінці власного існування. Благополуччя залежить насамперед від наявності яasnих цілей, ціннісних орієнтацій, успішності реалізації планів діяльності та людської поведінки, наявності ресурсів і умов досягнення життєвих цілей всупереч перешкодам.

Психологічне благополуччя складається з десяти компонентів: психофізичного, соціально-економічного, етнокультурологічного, екзистенційного, світоглядного, ціннісного, емоційного, поведінкового, когнітивного і вольового. Для діагностики індивідуальних психологічних особливостей особистості був використаний 16-факторний опитувальник особистості (16-PF, Р. Кеттелла, форма С), який заснований на специфічних характеристиках темпераменту та особистісних якостей.

У результаті кореляційного аналізу були виявлені багатозначні зв'язки між показниками психологічного благополуччя та факторами особистості. Було виявлено, що показники психологічного благополуччя корелюють на високому рівні значущості ($p \leq 0.01$; $p \leq 0.05$) з такими факторами особистості: афектотимія (А+), інтелект (В+), емоційна стабільність (С+), свідомість (G+), сміливість (Н+), м'якість (I+), схильність до почуття провини (O+), адекватна самооцінка (MD+), радикалізм (Q1+), самоконтроль, сильна воля (Q3+), напруженість (Q4+), екстраверсія (QI+). Також зустрічаються й від'ємні кореляційні зв'язки з наступними факторами особистості: підозрілістю (L+), наївністю (N-), тривожністю (QII-) і чуттєвістю (QIII-). Тобто, ми можемо припустити, що усі ці фактори притаманні психологічному благополуччю людини. Зосереджується увага на виявлені особистісних особливостей індивіда, що сприяють становленню психологічного благополуччя особистості.

Ключові слова: благополуччя, психологічне благополуччя, показники психологічного благополуччя, особистість, риси особистості.

Постановка проблеми. Для сучасної української психологічної науки актуальною та гострою проблемою є дослідження особливостей психологічного благополуччя особистості, його підвищення та гармонізація в умовах стрімких соціально-економічних змін, що відбуваються у вітчизняному суспільстві останніми роками. Дедалі частіше висока динаміка соціальних процесів зумовлює необхідність вивчення факторів, що лежать в основі внутрішньої рівноваги особистості, емоційно-оцінних відносин, що складають основу благополуччя, а так само їх співвідношення з механізмами регулювання поведінки. Баланс емоцій, психологічне благополуччя особистості, переживання задоволеності різними відносинами стають найважливішими психологічними явищами, вивчення яких виступає на передній план. Проблема психологічного благополуччя особистості починає займати центральне місце не тільки в соціальній психології, але і в інших галузях науки. До психологічного благополуччя звертаються при вивченні різних проблемних областей: процесів

адаптації, соціалізації, самоактуалізації, питань економічної ефективності, соціально-економічного розвитку суспільства, охорони здоров'я та багатьох інших.

Феномен благополуччя почали досліджувати західні вчені ще у середині 60-х рр. ХХ ст., проте для вітчизняної психології актуальність до даної проблематики спостерігається лише наприкінці 90-х рр. – першій половині ХХІ ст. Теоретичне підґрунтя для розуміння досліджуваного нами поняття заклали розробки американського вченого N. Bradburn, у 1969 р. світ побачила його книга під назвою «The Structure of Psychological Well-Being». У роботах автора [4] вищеозначений феномен розглядається насамперед як відчуття щастя або нещастя, також вчений вводить поняття афективного компоненту психологічного благополуччя. Погляди дослідника отримали досить широке визнання в наукових колах та мають значний вплив й сьогодні.

Огляд стану наукової розробки з означеної проблематики показує наступну картину: вивча-

лось психологічне благополуччя різних категорій. Зокрема, за: соціальним статусом – мігранти (З.Х. Лепшокова), внутрішньо переміщені особи (В.В. Гриценко); професійною належністю – військові (А.О. Шадрін); пілоти цивільної авіації (В.В. Злагодух); співробітники органів внутрішніх справ (Н.А. Горбач, Ю.Г. Панюкова, О.М. Паніна); педагоги (І.В. Заусенко); психологи (В.М. Духневич, Л.Б. Козьміна); спортсмени (Д.В. Кузьмін); музиканти-професіонали (В.Ю. Кутєпова-Бредун); соціальні працівники (Т.В. Мазур); медичні працівники (Л.І. Августова); державні службовці (М.Ю. Бояркін, О.А. Долгополова, Д.М. Зинов'єва); менеджери (Н.Є. Водоп'янова); віковими характеристиками – школярі (А.В. Вороніна); підлітки (Г.В. Літвінова, С.О. Семенова); старшокласники (С.А. Водяха); студенти (О.Ю. Григоренко, А.А. Сотніков); дитячий (Л.Ф. Шестопалова); рання дорослість (Е.І. Кологривова) та літній вік загалом (Ю.Б. Дубовик). Наявні розлогі дослідження різних видів благополуччя: фізичного (Л.В. Куликов); сексуального (А.В. Чалова); суб'єктивного (Р.М. Шаміонов, Г.Л. Пучкова, Г.О. Лебедева, Л.В. Куликов, І.А. Джидар'ян, І.С. Горбаль, А.В. Курова, N. Bradburn, E. Diener, R. Ryan, D. Kahneman, E. Suh, R. Emmons, P. Costa); емоційного (О.В. Гордова, І.В. Скрипичникова, О.Г. Калина); психічного (М. Jachoda, С.В. Борисова, А.О. Василенко); духовного (В. Justin, L. Angela, D. Brothers, С. Dalbert, M. Lerner, Н.М. Савелюк, Д.О. Леонтьєв); соціального (D. Raphael); економічного (А.А. Баранова, В.О. Хащенко, Т.М. Узденов); матеріального (О.В. Середа); сімейного (О.А. Тараданов); професійного (Д.М. Зинов'єва); особистісного (М.О. Батурін, С.О. Башкатов, Н.В. Гафарова); факторів психологічного благополуччя (N. Bradburn, M. Argyle, M. Seligman, D. Carol, M. Norman, С. Ryff, A. Patricio, І.А. Джидар'ян, Л.В. Куликов); взаємозв'язків зі здоров'ям (G. Morgan, M. Ryan); із переживанням терористичної загрози (Н.В. Тарабіна, Ю.В. Биховець); макіавеллізмом (А.М. Большакова); стресостійкістю (Т.Л. Целюк); емоційним інтелектом (М.М. Шпак, Е.Л. Носенко); креативністю (Л.Ф. Бурлачук); копінг-стратегіями (С.А. Корзун, В.Р. Сафонова); толерантністю (Н.К. Бахарєва); Інтернет-залежністю (О.П. Белінська, Р.В. Єршова, Т.М. Семіна, В.А. Розанов); крос-культурні дослідження (Н. Frost, K. Minyard), також зустрічаються нечисленні роботи з вивчення онтогенетичних аспектів цього феномену (Я.М. Бутерко, М.Ю. Распаєва, О.Г. Трошихіна) тощо.

Проте, не дивлячись на представлену в науці полісемію психологічного благополуччя, виділення та дослідження основних індивідуально-особистісних детермінант даного феномену, у вітчизняній науці все ще відсутні. Узагальнення

літературних джерел дозволяє нам розглядати психологічне благополуччя як злагожденість психічних процесів та функцій, відчуття цілісності, внутрішньої рівноваги. Як цілісне суб'єктивне переживання психологічне благополуччя важливе для кожної людини, яка переживає, бо пов'язано з базовими цінностями, такими як щастя, щасливе життя, оптимізм тощо. Психологічне благополуччя є базовим переживанням та носить суб'єктивний характер і виражається в усвідомленні людиною цінності свого існування. Благополуччя залежить, насамперед, від наявності ясних цілей, ціннісних орієнтацій, усталеного світогляду, екзистенційної спрямованості, успішності реалізації планів діяльності та людської поведінки, наявності ресурсів та умов досягнення життєвих цілей всупереч перешкодам. Отже, досить широкий понятійний діапазон трактувань у роботах різних авторів спрямував емпіричну частину нашої роботи на пошук властивостей особистості, що аранжують різні прояви її психологічного благополуччя.

Мета статті – представити результатів емпіричного дослідження спектру психологічних властивостей людей із високим і низьким рівнем психологічного благополуччя.

Виклад основного матеріалу. Провівши теоретичний аналіз наукової літератури з означеної проблематики, зазначимо, що переживання людиною психологічного благополуччя полягає в позитивному ставленні суб'єкта до фрагментів світу та різних аспектів власного майбутнього, при усталеному світогляді, з превалюванням позитивних емоцій різної інтенсивності над негативними та супроводжується переживанням актуальної значимості власного майбутнього [1]. Ми, у свою чергу, спираємося на роботи Е. Diener [5], за якими дослідження психологічного благополуччя людини повинно враховувати не лише безпосередньо рівень самого благополуччя, але й брати до уваги внутрішню індивідуальну систему координат, з якою особистість співвідносить власне психологічне благополуччя.

Теоретико-методологічний аналіз показав, що багато інформації про психологічні явища, які належать до проявів психологічного благополуччя людини, що тісно пов'язані з ним, міститься у факторах особистості, виділених Р. Кеттелом. Проте варто зазначити, що емпіричних досліджень вивчення взаємозв'язків психологічного благополуччя із факторами особистості на сьогоднішній день недостатньо, що лише збільшує дослідницький інтерес до даної проблематики. Саме тому для дослідження певних особистісних характеристик із психологічним благополуччям та її похідними нами було використано 16-факторний опитувальник Р. Кеттелла (форма С). Отже, зазначимо, що психологічне благополуччя об'єднує сприймання, когнітивну оцінку та залежить від зовнішніх і

внутрішніх детермінант. Підґрунтям для переживання людиною благополуччя чи неблагополуччя є демонстрація внутрішніх переживань у поведінці та діяльності. Відповідно психологічне благополуччя є не лише результатом впливу певних подій у житті, а й може впливати на розвиток подій, за можливості їх активного вираження. Результатом переживання благополуччя чи неблагополуччя особистістю може стати прагнення чи схильність особи як до відчуття задоволеності від життя, так і до уникання відчуття незадоволеності, що приводить до цілком різновекторних типів людської поведінки, в свою ж чергу особливості поведінки особи можуть бути як детермінантою, так і наслідком переживання нею психологічного благополуччя чи неблагополуччя зокрема.

На цьому етапі нашого дослідження ми вирішуємо завдання вивчення кореляційних зв'язків між показниками психологічного благополуччя та факторами особистості (за Р. Кеттелом). Задля цього нами були використані наступні психодіагностичні методики: авторський опитувальник «Тест-опитувальник діагностики психологічного благополуччя особистості» та «16-факторний особистісний опитувальник» (Р. Кеттел) [3]. Дослідження проводилося на базі різних університетів м. Одеси, вибірка становила 408 осіб. Вік досліджуваних склав від 16 до 24 років. У світлі зазначеного було проаналізовано кореляційні зв'язки між показниками психологічного благополуччя та факторами особистості за Р. Кеттелом. Математико-статистична обробка здійснювалась за допомогою комп'ютерної програми SPSS 21.00 для Windows. Отримання даних здійснювалось за допомогою кількісного (кореляційного) та якісного (метод «асів» та «профілів» аналізів даних. Дані кореляційного аналізу представлені в табл. 1. Слід зазначити, що від'ємні зв'язки показників психологічного благополуччя із певними факторами особистості (за Р. Кеттелом) свідчать про їх взаємозв'язок із від'ємним полюсом означених факторів. Отже, саме тому нижче у тексті ми будемо зазначати не наявність від'ємних зв'язків, а вказувати від'ємний полюс тих факторів, що від'ємно пов'язаний з певними показниками психологічного благополуччя. Зауважимо, що в кожному віковому періоді психологічне благополуччя має свою певну специфіку. У період дорослішання психологічне благополуччя фокусується на майбутньому, в середній дорослості – на теперішньому, а в пізній – на інтеграції ретроспективних, актуальних та перспективних переживань людини.

Аналіз взаємозв'язків між показниками психологічного благополуччя та спектром рис особистості, що відображені у факторній структурі за Р. Кеттелом, показав наступні кореляційні зв'язки (переважно на рівні 1%). Додатні зв'язки психоло-

гічного благополуччя встановлені з такими факторами особистості, як: афектотимія (A+), інтелект (B+), емоційна стабільність (C+), свідомість (G+), сміливість (H+), м'якість (I+), схильність до почуття провини (O+), адекватна самооцінка (MD+), радикалізм (Q1+), самоконтроль, сильна воля (Q3+), напруженість (Q4+), екстраверсія (Q1+). Також зустрічаються й від'ємні кореляційні зв'язки з наступними факторами особистості: підозрілістю (L+), наївністю (N-), тривожністю (Q11-) та чуттєвістю (Q11-).

Втім, як бачимо з табл. 1, не всі фактори продемонстрували кореляційні зв'язки із шкалами психологічного благополуччя. Жодних кореляційних зв'язків із шкалами нашої методики не продемонстрували наступні фактори: E (домінантність – покірність), F безтурботність – стурбованість), M (мрійливість – практичність) та Q2 (самодостатність – залежність від групи). Таким чином будемо вважати, відсутність кореляцій з вищезазначеними особистісними рисами підтверджує, що психологічне благополуччя на рівні структурних параметрів ніяк не може бути поєднана з чіткою вираженістю домінантності, самодостатності, напруженості та незалежності. Щодо розгляду такого фактору, як Q2 (самодостатність – залежність від групи) зауважимо наступне, що самодостатність розглядається досить вузько – лише як антипод несамостійності, залежності, прив'язаності до групи. Самодостатні люди характеризуються самостійністю рішень, досягненням їх виконання, відповідальністю, вони не рахуються з громадською думкою тощо [2, с. 80]. Тому цей фактор і не продемонстрував кореляційних зв'язків із жодною шкалою психологічного благополуччя. Саме тому напевно, усі ці показники не доцільно розглядати у вимірі компонентної організації дослідженого нами феномену.

Отже, нині сконцентруємо увагу на більш детальному розгляді кореляційних зв'язків рівнів психологічного благополуччя авторської методики з параметрами особистісних рис (див. табл. 1).

Аналіз взаємозв'язків між показниками психологічного благополуччя та спектром рис особистості, що відображені у факторній структурі за Р. Кеттелом, показав такі кореляційні зв'язки (переважно на рівні 1%).

Жодних кореляційних зв'язків не було виявлено із такими факторами як: E (домінантність – E (-) покірність), F (безтурботність; F (-) – стурбованість) M (мрійливість, M (-) – практичність), Q2 (самодостатність, Q2 (-) – залежність від групи), Q1V (Q1V (+) – незалежність, Q1V (-) – покірність).

Додатні зв'язки психологічного благополуччя встановлені з такими факторами особистості, як: афектотимія (A+), інтелект (B+), емоційна стабільність (C+), свідомість (G+), сміливість (H+), м'якість (I+), схильність до почуття провини (O+),

Таблиця 1

Значущі коефіцієнти кореляції між показниками психологічного благополуччя та факторами особистості (16-PF Р. Кеттелла)

	Показники психологічного благополуччя особистості										
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	ПБ заг.
A	173*		148*	179*	165*	196*	193*	255*	165*	126	212*
B	193*		221*	195*	192*	244*	183*	246*	171*	291*	252*
C	244*	194*	256*	314*	226*	237*	326*	354*	277*	299*	341*
E											
F											
G	107		119	141*	137*	202*	132*	127	138*	173*	170*
H	160*	191*	166*	192*	199*	210*	222*	203*	188*	140*	233*
I			101	146*							
L		-098	-132*	-105	-104		-099	-121	-135*		-127
M											
N								-113	-116		
O						148*					
Q1	125			140*		179*		228*	123	165*	153*
Q2											
Q3		142*	185*	156*		182*	216*	169*	177*	153*	195*
Q4					099						
MD	196*	107	175*	180*	182*	162*	169*	144*	150*	243*	213*
QI	141*	124			156*	135*	151*	175*		099	153*
QII	-161*	-174*	-170*	-226*	-103	-122	-222*	-234*	-192*	-176*	-223*
QIII			-100	-140*				-098			
QIV											

Примітки: 1) $n=408$; 2) без позначень – кореляція статистично достовірна на рівні $p \leq 0,05$; «*» – кореляція статистично достовірна на рівні ($p \leq 0,01$); 3) нулі та коми опущено. I шкала – психофізична, II – соціально-економічна, III – етнокультурологічна, IV – екзистенційна, V – світоглядна, VI – ціннісна, VII – емоційна, VIII – поведінкова, IX – когнітивна, X – вольова, ПБ заг. – психологічне благополуччя загальне

адекватна самооцінка (MD+), радикалізм (Q1+), самоконтроль, сильна воля (Q3+), напруженість (Q4+), екстраверсія (QI+). Також зустрічаються й від'ємні кореляційні зв'язки з наступними факторами особистості як: підозрілістю (L+), наївністю (N-), тривожністю (QII-) та кортикальною жвавистю (QIII-).

Визначено, що I шкала (психофізична) демонструє додатні зв'язки із афектотімією, (A+), інтелектом (B+), емоційною стабільністю (C+), сміливістю (H+), самооцінкою (MD+), екстраверсією (QI+) на рівні 1%; свідомістю (G+), радикалізмом (Q1+) на рівні 5%. Встановлено від'ємні зв'язки: з тривожністю (QII-) на рівні 1%.

Зазначимо, що II шкала (соціально-економічна) продемонструвала найменшу кількість зв'язків із факторами Р. Кеттелла. Дана шкала виявила кореляційні зв'язки з такими факторами, як: емоційна стабільність (C+), сміливість (H+), самоконтроль, сильна воля (Q3+) на рівні 1%, самооцінка (MD+), екстраверсія (QI+) на рівні 5%, а також від'ємні зв'язки із такими факторами як тривожністю (QII-) на рівні 1% та підозрілістю (L+) на рівні 5%. Розбираючи ці взаємозв'язки у контексті дослідження особливостей психологічного благополуччя варто зауважити, що досить актуальним є саме соціальна значимість проблеми психологічного благополуччя як індикатора стану людського капіталу, викликає необхідність понять,

які механізми лежать в основі психологічного благополуччя людини, яким чином вони приймають участь у регуляції її поведінки, оскільки це відображується на відношеннях з оточуючими та на виборі адекватних життєвих стратегій [2].

Цікаві взаємозв'язки виявлені з III шкалою (етнокультурологічною). Дана шкала демонструє додатні зв'язки із (A+), інтелектом (B+), емоційною стабільністю (C+), сміливістю (H+), самоконтролем (Q3+), самооцінкою (MD+) на рівні 1%; свідомістю (G+), м'якістю (I+) на рівні 5%. Встановлено від'ємні взаємозв'язки: підозрілістю (L+), тривожністю (QII-) на рівні 1% та кортикальною жвавистю (QIII-) на рівні 5%.

Розглядаючи особливості кореляційних зв'язків із такими шкалами психологічного благополуччя, як IV (екзистенційна), V (світоглядна) та VI (ціннісна) шкали, зауважимо, що саме ці шкали продемонстрували найбільшу кількість різноманітних кореляційних зв'язків. Науковий інтерес до таких шкал, як, зокрема, екзистенційна, світоглядна та ціннісна шкали психологічного благополуччя, зумовлений насамперед тим, що саме ці шкали є т. зв. «ядром» психологічного благополуччя особистості. Психологічне благополуччя особистості полягає у її моральному здоров'ї, це в суб'єктивних актах свідомості, переживання, тобто воно співвідноситься з вищими морально-смісловими «поверхами» психічної організації людини.

У зв'язку з цим психологічне благополуччя пов'язане з ціннісним, світоглядним та екзистенційним рівнем буття людини, його повноцінним або неповноцінним існуванням як особистості з усіма її життєвими моральними принципами, ідеалами, смисловими утвореннями, віруваннями та гармонією з навколишнім світом [2]. У свою чергу, психологічне благополуччя пов'язане з відповідальністю змінювати, повсякденно творити особисте життя, набуваючи досвід у сфері непередбачуваного, раптового, непрогнозованого. Адже коли особистість втрачає смак до творення нового, апробації невідомого й існує у режимі автоматичного рефрену звиклого, вона вже не відчуває істинної насолоди від буденного існування. Важливою є готовність людини залишати зону власного комфорту, гнучкість у ставленні до своїх задумів, спроможність варіювати повсякденні задуми відповідно до сьогоденних викликів соціуму, не порушуючи власне психологічне благополуччя [2].

Встановлено, що VII (емоційна) шкала виявила значимі зв'язки із факторами афектотимією (A+), інтелектом (B+), емоційною стабільністю (C+), свідомістю (G+), сміливістю (H+), самоконтролем (Q3+), самооцінкою (MD+), екстраверсією (Q1+) на рівні 1%, а також від'ємні зв'язки із наступними факторами: тривожністю (Q11-) на рівні 1% та підозрлістю (L+) на рівні 5%.

Наступна, VIII (поведінкова) шкала продемонструвала додатні значимі зв'язки з факторами афектотимією (A+), інтелектом (B+), емоційною стабільністю (C+), сміливістю (H+), радикалізмом (Q1+), самоконтролем (Q3+), самооцінкою (MD+) й екстраверсією (Q1+) на рівні 1%, свідомістю (G+) на рівні 5%, а також від'ємні зв'язки: тривожністю (Q11-) на рівні 1%; підозрлістю (L+), наївністю (N-) та кортикальною жвавістю (Q111-) на рівні 5%.

Визначено, що IX (когнітивна) шкала виявила додатні значимі зв'язки із факторами афектотимією (A+), інтелектом (B+), емоційною стабільністю (C+), свідомістю (G+), сміливістю (H+), самоконтролем (Q3+) та самооцінкою (MD+) на рівні 1%; радикалізмом (Q1+) на рівні 5%; від'ємні значимі зв'язки із факторами підозрлістю (L+) та тривожністю (Q11-) на рівні 1%; наївністю (N-) на рівні 5%.

Що стосується X шкали (вольової), то вона виявила додатні значимі зв'язки із факторами інтелектом (B+), емоційною стабільністю (C+), свідомістю (G+), сміливістю (H+), самооцінкою (MD+), радикалізмом (Q1+), самоконтролем (Q3+) на рівні 1%; афектотимією (A+) й екстраверсією (Q1+) на рівні 5%. Демонструє від'ємні взаємозв'язки із тривожністю (Q11-) на рівні 1%.

Нарешті, аналіз значимих зв'язків загального показника психологічного благополуччя (ПБ заг) з особистісними факторами показав, що найбільш пов'язаними виявилися: афектотимія (A+),

інтелект (B+), емоційна стабільність (C+), свідомість (G+), сміливість (H+), адекватна самооцінка (MD+), радикалізм (Q1+), самоконтроль (Q3+), екстраверсія (Q1+), підозрлість (L+), тривожність (Q11-).

На наступному етапі нашої роботи ми виділили 2 групи осіб: з високими значеннями загального показника психологічного благополуччя (n=53) та з низькими значеннями (n=42).

На рис. 1 представлені профілі широкого спектру рис особистості (показників особистісних факторів за методикою Р. Кеттелла) означених груп осіб з максимальною та мінімальною вираженістю загального показника психологічного благополуччя.

Встановлено, що особам із високим рівнем психологічного благополуччя властива соціальна сміливість (H+) – притаманні спонтанність, активність, готовність до ризику та співпраці з незнайомими людьми в нових обставинах, здатність приймати самостійні, неординарні рішення, прояв лідерських якостей. Представники цієї групи незалежні, самостійні, винахідливі, орієнтовані на власні рішення та думки (Q2+). Вони чутливі, здатні до емпатії та розуміння, добрі, терпимі до себе та оточуючих (I+). Їм властиве розвинене аналітичне мислення, сприйнятливості до змін та нових ідей, недовіра до авторитетів, відмова приймати що-небудь на віру. Часто вони готові до порушення звичок і усталених традицій, характеризуються наявністю інтелектуальних інтересів (Q1+). Такі люди соціально точні, вони піклуються про власну репутацію, здатні контролювати власні емоції та поведінку (Q3+). Високий рівень такого вторинного фактору як екстраверсія (Q1+) характеризує їх як відкритих осіб, які легко пристосовуються в будь-якій ситуації тощо. Отже, встановлено перелік рис особистості, вираженість яких характерна для осіб з високим рівнем психологічного благополуччя: нормативність, товарицькість, домінування, сміливість, експресивність, дипломатичність, чуттєвість, високий самоконтроль та ін. Високий рівень нормативності та сміливості сприяє самостійності, розвитку почуття обов'язку. Стенічна емоційність, проявляється в позитивних емоціях, зменшуючи напруженість особистості, позначається на психологічному благополуччі людини.

Відповідно, особам з низьким рівнем психологічного благополуччя притаманна сизотимія (A-), слабкість Я (C-), низьке супер-его (G-), боязкість (H-), жорсткість (I-), підозрлість (L+), низький самоконтроль (Q3-), дещо нижча самооцінка (MD-), інтроверсія (Q1-), тривожність та напруженість (Q11-) тощо. Представники даної групи характеризуються відособленістю, відчуженістю, конфліктністю, ригідністю, скритністю, небалакучістю, стриманістю, обережністю, підозрлістю (A-). Їм притаманна низька чутливість, суворість,

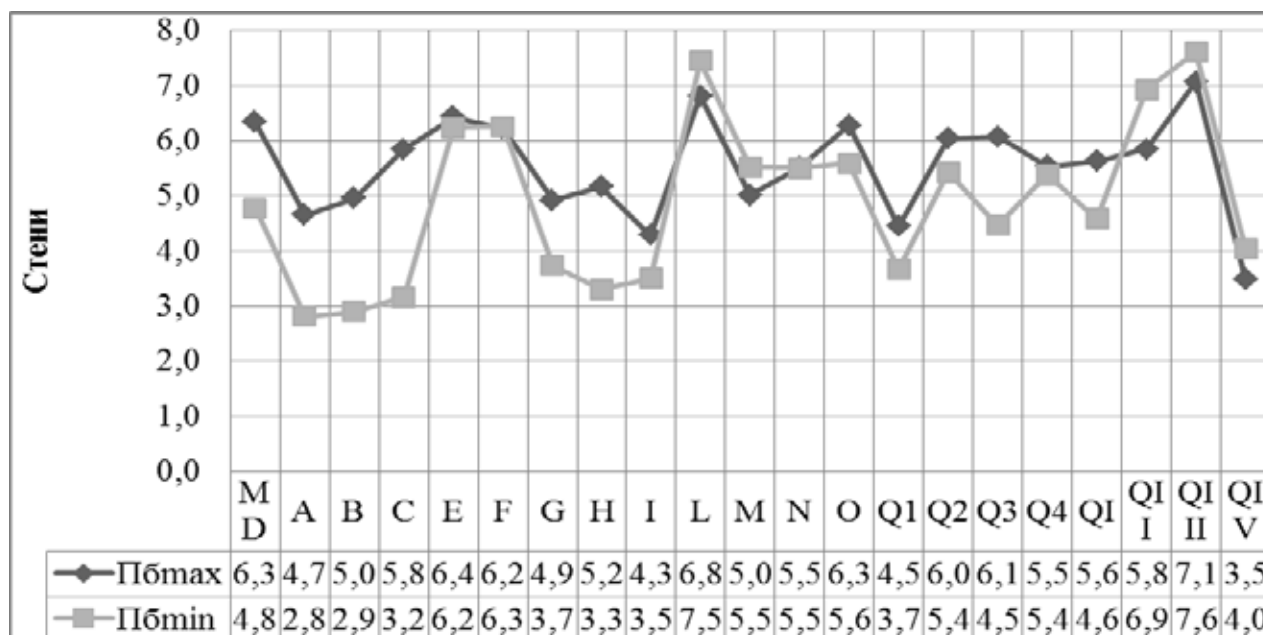

Рис. 1. Зведені профілі показників факторів особистості (за методикою Р. Кеттелла) у представників груп осіб з високим рівнем і низьким рівнем – значенням загального показника психологічного благополуччя

Примітки: Показники факторного опитувальника Р. Кеттелла: MD – MD (+) – висока самооцінка; MD (-) – низька самооцінка; А – А (+) – афектотимія, А (-) – сизотимія, В – В (+) – високий інтелект, В (-) – низький інтелект, С – С (+) – сила «Я», С (-) – слабкість «Я», Е – Е (+) – домінантність, Е (-) – покірність, F – F (+) – безтурботність, F (-) – стурбованість, G – G (+) – сила «над-Я» G (-) – слабкість «над-Я», Н – Н (+) – сміливість; Н (-) – боязкість, I – I (+) – м'якість; I (-) – жорсткість, L – L (+) – підозріливість; L (-) – довірливість, М – М (+) – мрійливість, М (-) – практичність, N – N (+) – проникливість, N (-) – наївність, О – О (+) – схильність до почуття провини, О (-) – самовпевненість, Q1 – Q1 (+) – радикалізм, Q1 (-) – консерватизм, Q2 – Q2 (+) – самодостатність, Q2 (-) – залежність від групи, Q3 – Q3 (+) – високий самоконтроль, Q3 (-) – низький самоконтроль, Q4 – Q4 (+) – напруженість, Q4 (-) – розслабленість, QI – QI (+) – екстраверсія, QI (-) – інтроверсія, QII – QII (+) – тривожність, QII (-) – емоційна стабільність, QIII – QIII (+) – кортикальна жвавистість, QIII (-) – відсутність кортикальної жвавості; QIV – QIV (+) – незалежність, QIV (-) – покірність

розсудливість, практичність, деяка жорстокість, невеликі очікування від життя (I-). Вони орієнтовані на соціальне схвалення, вважають за краще працювати та приймати рішення разом з іншими людьми. Потребують підтримки з боку групи, так як залежать від думки та вимог групи (Q2-). Їм досить важко контролювати власні емоції, а особливо, люті та тривожності. Для цих осіб є характерним нестійкий образ власного «Я», низький рівень усвідомлення соціальних вимог та власних ідеалів, що виражається у вигляді необачливої емоційності та деякого спростовування суспільних норм (Q3-). Також цим особам властива конформність, скромність, тактовність, боязкість, обережність, доброзичливість, слухняність. Вони не вміють відстоювати власну точку зору, покірно йдуть за сильнішими, самі поступаються дорогою іншим, не вірять в себе і свої здібності, тому часто виявляються залежними, беруть на себе провину. Така пасивність є частиною багатьох невротичних станів (С-). Водночас можуть бути недисциплінованими, безвідповідальними, незгодними з соціальними правилами і стандартами: можуть легко кинути розпочату справу, відмовитися від своїх зобов'язань, але свобода від впливу групи іноді робить їх діяльність більш результативною (G-). Вони завзяті, дратівливі, недовірливі, фіксовані на невдачах, схильні до суперництва, скептично від-

носяться до моральних мотивів поведінки оточуючих, егоцентричні (L+). Тривожність є характерною рисою осіб з низьким рівнем психологічного благополуччя: негативно забарвлене переживання душевного хвилювання, занепокоєності, розбухнаності, почуття необхідності якихось пошуків, що переходять в стан збудження (QII+). Такі люди почувають себе втомленими і нездатними долати життєві труднощі (QIV-). Вони досить холодні, жорсткі і формальні в контактах, не завжди цікавляться життям навколишніх, цураються людей та уникають колективних заходів (QI-).

Висновки. Оскільки психологічне благополуччя є складним, багатоаспектним за своїми проявами феноменом, ми вбачаємо доцільним виділення десяти компонентів психологічного благополуччя особистості: психофізичного, соціально-економічного, етнокультурологічного, екзистенційного, світоглядного, ціннісного, емоційного, поведінкового, когнітивного та вольового.

Для емпіричного психодіагностичного дослідження нами були використані такі методики: «Тест-опитувальник діагностики психологічного благополуччя особистості», розроблений Н.В. Каргіною та 16-PF особистісний опитувальник Р. Кеттелла. У дослідженні брали участь студенти віком від 16 до 24 років, загальна кількість опитувальних становила 408 осіб.

Було виявлено, що показники психологічного благополуччя корелюють на високому рівні значущості ($p \leq 0.01$; $p \leq 0.05$) з такими факторами особистості: афектотимія (A+), інтелект (B+), емоційна стабільність (C+), свідомість (G+), сміливість (H+), м'якість (I+), схильність до почуття провини (O+), адекватна самооцінка (MD+), радикалізм (Q1+), самоконтроль, сильна воля (Q3+), напруженість (Q4+), екстраверсія (QI+). Також зустрічаються й від'ємні кореляційні зв'язки з наступними факторами особистості: підозрілістю (L+), наївністю (N-), тривожністю (QII-) та чуттєвістю (QIII-). Тобто ми можемо припустити, що усі ці фактори притаманні психологічному благополуччю людини.

Виявлені й описані психологічні характеристики («психологічні портрети») психологічно благополучних і неблагополучних осіб у просторі широкого спектру рис особистості, що представлені у факторній моделі Р. Кеттела.

Подальшу перспективу наукового дослідження вбачаємо у глибшому вивченні феномену психологічного благополуччя людини через встановлення особистісних, соціальних, екзистенційних і

ціннісних його передумов, а відтак діагностику не лише його структурних компонентів, а й проявів психологічного благополуччя у певних життєвих ситуаціях.

Література:

1. Джидарьян И.А., Антонова Е.В. Проблемы общей удовлетворённости жизнью: теоретическое и эмпирическое исследование. *Сознание личности в кризисном обществе*. Москва : Институт психологии РАН, 1995. С. 76–94.
2. Батаршев А.В. Многофакторный личностный опросник Р. Кеттелла: Практическое руководство. Москва : ТЦ Сфера, 2002. 96 с.
3. Рукавишников А.А., Соколова М.В. Факторный личностный опросник Р. Кеттелла. Руководство по использованию. Санкт-Петербург, 1995. 89 с.
4. Bradburn N. The Structure of Psychological Well-Being. Chicago, 1969. 318 p.
5. Diener E., Sapyta J., Suh E. Subjective well-being is essential to well-being. *Psychology Inquiry*. 1998. Vol. 9 (1). P. 33–37.

Karhina N. V. Pattern traits prone to experience psychological well-being different degrees

The article explores the possibilities of studying such complex and multifaceted phenomenon as psychological well-being and considering its basic properties. This phenomenon came into the scientific circulation in the second half of the last century and is of particular importance for the national psychological science. Psychological well-being is seen as a complex mental formation, which is manifested in the experience of meaningful fullness and value of life, feelings of satisfaction with life and self, achievement of actual motives and needs of the individual in the perspective of socially meaningful purpose and positive assessment of one's own existence. Well-being depends, first of all, on having clear goals, value orientations, successful implementation of activity plans and human behavior, availability of resources and conditions for achieving life goals despite the existing obstacles.

Psychological well-being consists of ten components: psychophysical, socio-economic, ethno-cultural, existential, world-view, value, emotional, behavioral, cognitive and volitional. A 16-factor personality questionnaire (16-PF, R. Kettell, Form C) was used to diagnose individual psychological personality traits, which is based on specific temperament characteristics and personality traits.

Correlation analysis revealed significant links between psychological well-being and personality factors. It was found that indicators of psychological well-being correlate at a high level of significance ($p \leq 0.01$; $p \leq 0.05$) with the following personality factors: affectotimia (A+), intelligence (B+), emotional stability (C+), consciousness (G+), courage (H +), gentleness (I+), tendency to guilt (O+), adequate self-esteem (MD+), radicalism (Q1+), self-control, strong will (Q3+), tension (Q4+), extraversion (QI+) . There are also negative correlations with the following personality factors: suspicion (L+), naivety (N-), anxiety (QII-), and sensitivity (QIII-). That is, we can assume that all these factors are inherent in a person's psychological well-being. The focus is on identified personal characteristics of the individual, contributing to the development of psychological well-being of the individual.

Key words: well-being, psychological well-being, indicators of psychological well-being, personality, personality traits.